

Unha mirada ao desenvolvemento condutual e psicosocial dos/as preescolares galegos: o Proxecto ELISA

REVISTAGALEGA
DE EDUCACIÓN
PUBLICACIÓN DE NOVA ESCOLA GALEGA

ISSN: 1132-8932

Páx. 69-72

Marcos Orejas

Beatriz Domínguez - Álvarez

Aimé Isdahl-Troye

Paula Villar

Grupo UNDERISK¹

proxectoelisa.udipre@gmail.com

¹ Unidade de Investigación en Prevención e Tratamento de Problemas de Conduta (GI-1416) Departamento de Psicoloxía Clínica e Psicobioloxía. Universidade de Santiago de Compostela. Atopará máis información sobre a actividade do grupo UNDERISK no enlace: <http://www.usc.es/es/investigacion/grupos/underisk/>

INTRODUCCIÓN

Neste traballo presentamos os primeiros datos do Proxecto *ELISA: Estudo Lonxitudinal para unha Infancia Saudable*, un estudo pioneiro en Galicia que o grupo de investigación UNDE-RISK, da Universidade de Santiago de Compostela, estamos a desenvolver na Educación Infantil. O proxecto ELISA xorde da necesidade de coñecer como van evolucionando as condutas, as emocións e as formas de relación dos nenos/as ao longo do tempo, e á súa vez coñecer que factores contribúen ao seu benestar durante o seu crecemento.

Por definición, ELISA é un proxecto a grande escala, que intenta chegar a un alto número de escolas, nenos/as e familias, pois naceu con proxección internacional, seguindo a experiencia do estudo SOFIA, un traballo de gran prestixio en Europa que se desenvolve en Suecia desde o ano 2010. De feito, o equipo de traballo do proxecto galego contamos co asesoramento e a estreita colaboración dos seus responsables.

Como o seu homónimo sueco, o fin último do estudo ELISA é ofrecer ás escolas e ás familias estratexias de intervención que axuden a promover traxectorias de desenvolvemento saudables. A literatura científica actual amósanos que existen moi variadas formas nas que os nenos e nenas poden desenvolverse ao longo do seu crecemento, e que, polo tanto, non hai unha única vía de evolución que sexa saudable, senón que son moi diversas as posibles traxectorias que poden seguir os/as cativos/as para adaptarse ás demandas do seu entorno e desenvolverse adecuadamente nos seus contextos próximos.

Así mesmo, os problemas de adaptación que poden amosar unha parte dos máis pequenos/as, a nivel condutual e emocional, poden seguir liñas de evolución diferenciais. Un amplo

cúmulo de investigación recente móstranos que, entre as dificultades de adaptación máis frecuentes na infancia -ás que aquí nos referimos-, destacan os problemas de conduta temperás; sen dúbida a problemática que máis preocupa a mestres e mestrás, pois exprésase nas aulas a través de diversas condutas disruptivas: constantes interrupcións, incumprimento das normas establecidas, dificultades para cooperar e compartir cos compañeiros/as, ou condutas desafiantes ou agresivas; todas elas comportamentos que entorpecen a aprendizaxe das habilidades de autorregulación necesarias para establecer relacións satisfactorias coas persoas significativas do seu entorno (López-Romero, Romero e Andershed, 2015). Alén disto, tamén se reconece que cando estes problemas conflúen con outros de natureza emocional (i.e., irritabilidade, retraemento social, dificultades para manexar a frustración) aumenta a posibilidade de que persistan, e incluso se agraven, en etapas posteriores (Basten et al., 2016).

Hoxe en día, os e as investigadoras e educadoras debemos, pois, reconecer que a diversidade é un feito cando estamos a falar do desenvolvemento, do benestar e dos problemas na infancia. En consonancia coas proposicións de F. Tonucci (véxase, por exemplo, Tonucci, 2015) debemos romper co “corsé” imposto pola perspectiva educativa predominante no noso contexto socio-cultural, que consideraba aos escolares un colectivo homoxéneo que tiña que encaixar nun sistema educativo preestablecido pouco flexible, e darlles aos nenos/as a oportunidade, o espazo e a axuda que necesitan para desenvolverse nalguna das múltiples formas de crecer con saúde.

A partir desta premisa, o Proxecto ELISA ponse ao servizo da infancia, as súas nais e pais, e as

súas mestras e mestres, co fin de contribuír á procura do benestar psicolóxico e emocional durante a infancia, achegando coñecementos sólidos sobre os factores que nel inflúen e deseñando estratexias de actuación eficaces para a súa promoción na familia e a escola.

DESEÑO DO PROXECTO ELISA

Afondar no coñecemento do desenvolvemento infantil, tan marcado neste momento clave de evolución da Educación Infantil á Primaria, implica que ELISA teña un deseño lonxitudinal. Isto é, non pode consistir só nunha “fotografía” da infancia nun momento dado, senón que ten que recoller información sobre os/as escolares en repetidas ocasións ao longo do tempo. Así pois, para alcanzar os seus obxectivos, o Proxecto ELISA estase a desenvolver en dúas fases: 1. un seguimento anual de crianzas en idade preescolar, sobre as que se recollerá información acerca da súa forma de actuar e relacionarse no colexio e no fogar, sobre as súas disposicións individuais e sobre as características da súa contorna próxima; e 2. un estudo de adaptación do Programa EmPeCemos (Romero et al., 2014), un programa preventivo dos problemas de conduta infantís dirixido ás nais e aos pais, que pretende reverter a deri-

va dos patróns de alto risco de desaxuste escolar e social.

Actualmente, ELISA está na primeira fase do estudo (2017-2019) e conta coa colaboración de 76 centros educativos de diversas comarcas galegas, nos que o profesorado e as familias están a proporcionar información sobre máis de 2800 crianzas de entre 3 e 5 anos, ben a través de cuestionarios en papel ou a través dunha plataforma dixital.

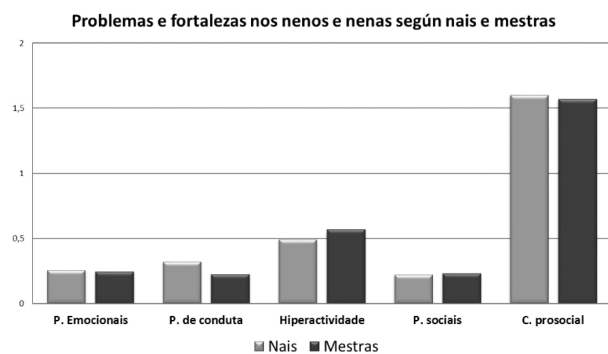
RESULTADOS DO PROXECTO E CONCLUSIÓN

No primeiro ano do estudo púidose constatar que, de modo xeral, os nenos e as nenas da mostra presentan un bo nivel de axuste e benestar psicossocial, en termos de comportamentos, emocións e relación con adultos e cos seus iguais.

Máis en concreto, os datos preliminares obtidos en canto ás fortalezas e dificultades comportamentais que presentan na etapa preescolar van na liña doutras investigacións previas (Egger e Arnold, 2006): en termos xerais, os niveis de problemas condutuais/hiperactividade, emocionais ou sociais, tanto na escola como na casa son relativamente baixos (ver Figura 1).

Así mesmo, tendo en conta a evolución dos problemas en función da idade (véxase Figura

Figura 1. Problemas e fortalezas dos nenos/as segundo as nais/pais e as mestrás*

*Datos extraídos a partires da escala SDQ (Godman, 1997)

2), comézanse a observar certas dificultades emocionais ao final da etapa preescolar nalgúns casos, pero tamén unha tendencia á conduta prosocial a medida que o neno vai medrando (compartir o seu, ofrecerse a axudar, ter en conta os sentimentos dos demais, etc.), e que se relacionaría coa paralela diminución dos problemas de tipo relacional.

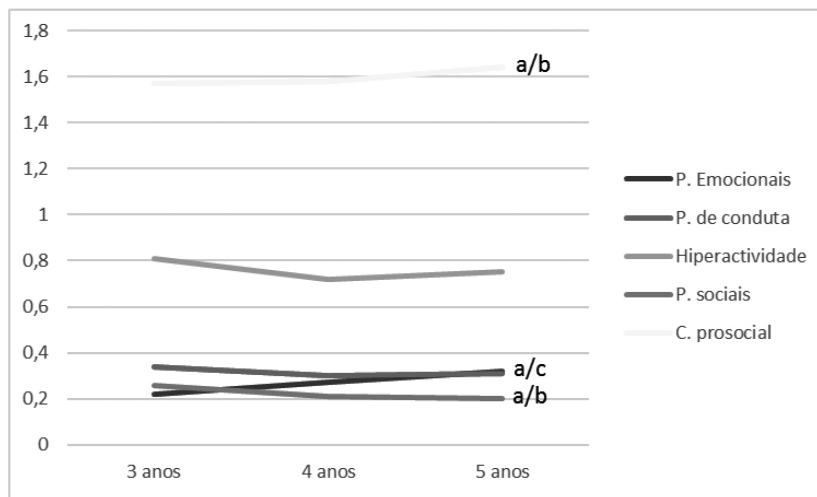
No tocante aos hábitos familiares, atópase que a maioría dos nenos e nenas pasan entre media hora e dúas horas xogando coa súa nai ou co seu pai. Ademais, o máis habitual é que

ñecer que momentos son críticos para a aparición de dificultades e cales son as claves que determinan que as crianzas teñan traxectorias de desenvolvemento máis ou menos saudables, o que nos permitirá actuar eficazmente sobre elas, potenciando as primeiras e redirixindo as segundas.

Polo momento, os datos recadados son de grande importancia en canto que calquera actuación sobre os nenos/as que pretenda ser eficaz deberá considerar, conxuntamente, os dous contextos sociais por excelencia, o educativo e o familiar. No

cións negativas (enfado, frustración, ansiedade) e positivas, co obxectivo de favorecer as relacións sociais e interpersoais, facilitar a resolución dos conflitos, contribuír á mellora do rendemento académico e, en definitiva, incrementar o benestar individual e social dos nenos. É salientable, ademais, que o fomento destes aspectos axuda a prever a aparición de problemas posteriores, especialmente aqueles que máis preocupan na adolescencia, como son o consumo de drogas, a violencia, a depresión ou a ansiedade. Unha das pautas especialmente

Figura 2. Diferenzas nos problemas e fortalezas dos nenos/as segundo idade

NOTA: As liñas con distintas letras en subíndice indican a existencia de diferenzas significativas ($p < .05$) na proba Scheffé para a comparación de pares (a: diferenzas entre 3 e 5 anos; b: diferenzas entre 3 e 4 anos; c: diferenzas entre 4 e 5 anos).

vexan entre media hora e unha hora de televisión diaria e que non utilicen apenas os aparellos electrónicos entre semana.

Finalmente, en canto a aspectos contextuais, foi posible observar como a relación entre escola e familia é valorada de forma positiva por ambas partes; e como a maioría dos nenos e nenas (o 87%) amosan unha boa adaptación á escola e están a gusto coa súa mestra ou mestre.

As posteriores recollidas de información permitirán dar a co-

estudo ELISA estamos a corroborar que unha boa relación entre ambos repercute favorablemente no axeitado desenvolvemento dos/as escolares ao longo das primeiras etapas da vida.

Seguindo a literatura especializada, un dos compoñentes que debería formar parte das estratexias preventivas eficaces é a educación emocional (Bisquerra e Pérez, 2007). Desde este enfoque, preténdese promover a boa xestión/regulación de emo-

útiles para promover a maduración emocional desde o fogar e a escola é a de ensinarlles aos cativos/as a identificar, nomear correctamente as emocións propias e alleas, mediante xogos e actividades interactivas que lles resulten curiosas, sorprendentes, estimulantes (p. ex., globo mensaxeiro, roda dos sentimentos, libro das emocións etc.). Para implantar novas prácticas educativas, como a educación emocional, é importante tomar distancia da perspectiva da escola tradicional, deixar de con-

AS CIFRAS DO PROXECTO ELISA

Primeiro seguimento, ano escolar 2017-2018

A comunidade ELISA somos:

2789 Nenos/as e nais/pais

+

310 Mestras/es

- De Educación Infantil
- De Educación Primaria

AMPLIACIÓN DA MOSTRA!
364 novos nenos/as incorporáronse ao Proxecto ELISA

Centros ELISA

76

NAS CATRO PROVINCIAS GALEGAS!

Este ano responden ao cuestionario

84.22% → NAIS/PAIS

As baixas rexistradas durante este primeiro seguimento, foron principalmente motivadas por cambios de residencia familiar e/ou centro escolar

87.34% → MESTRAS/ES

Moi alto grao de permanencia!! A comunidade ELISA estamos de noraboa!

MOITAS GRACIAS POR SEGUIR SENDO O MOTOR DO TREN ELISA!

Atopádenos en: www.facebook.com/proxectoELISA
 Contactádenos en: proxectoelisa.udipre@gmail.com

PSI2015-65766-R

REFERENCIAS

- BASTEN, M., TIEMEIER, H., ALTHOFF, R. R., VAN DE SCHOOT, R., JADDOE, V. W., HOFMAN, A., ... e van DER ENDE, J. (2016). The stability of problem behavior across the preschool years: an empirical approach in the general population. *Journal of abnormal child psychology*, 44(2), 393-404. doi:10.1007/s10802-015-9993-y

- BISQUERRA, R. e PÉREZ, N. (2007). Las competencias emocionales. *Educación XX1*, 10, 61-82.

- BISQUERRA, R. e PÉREZ, N. (2012). Educación emocional: estrategias para su puesta en práctica. *Revista de la Asociación de Inspectores de Educación de España*, 16(16), 1-11.

- EGGER, H. L. e ANGOLD, A. (2006). Common emotional and behavioral disorders in preschool children: presentation, nosology, and epidemiology. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 47(3-4), 313-337. doi:10.1111/j.1469-7610.2006.01618.x

- LÓPEZ-ROMERO, L., ROMERO, E. e ANDERSHED, H. (2015). Conduct problems in childhood and adolescence: Developmental trajectories, predictors and outcomes in a six-year follow up. *Child Psychiatry and Human Development*, 46(5), 762-773. doi:10.1007/s10578-014-0518-7

- ROMERO, E., VILLAR, P., LUENGO, M.A., GÓMEZ-FRAGUELA, X.A. e ROBLES, Z. (2014). *EmPeCemos. Programa para la Intervención sobre los Problemas de Conducta infantiles*. Madrid: TEA.

- TONUCCI, F. (2001). ¿Cómo introducir la investigación escolar?. *Revista Investigación en la Escuela*, 43, 39-50.

- TONUCCI, F. (2015). *La ciudad de los niños* (edición revisada). Barcelona: Editorial Graó

siderar aos nenos e nenas esencialmente iguais, e ter en conta o proceso de aprendizaxe individual natural (Tonucci, 2001).

En conclusión, o Proxecto ELISA, baixo esta lente, pretende achegarlle á comunidade educativa respostas óptimas ás necesidades que presenten os preescolares galegos. Ese é o motor que moverá o tren ELISA nos vindeiros anos. Sendo plenamente conscientes do esforzo que supón para o profesorado e as nais e pais formar parte dunha investigación tan esixente, esta foi deseñada como unha iniciativa de colaboración mutua entre universidade, escola e fa-

milia con afán de perdurar no tempo. Confiamos en que esta relación cooperativa dea como froito o beneficio máis desexado polos seus contraentes, é dicir, sustentar o benestar dos nosos nenos e nenas. ■